

и общечеловеческими ценностями. Это очень важный и сложный вопрос. В процессе глобализации одной из важных задач каждого независимого государства является сохранение национально-нравственных ценностей и, конечно же, их развитие. На фоне сложных, порой неопределенных процессов, глубокая сущность азербайджанства позволяет сохранять и беречь как национальные и духовные ценности, так и реализовать их интеграцию в мировое пространство. Азербайджан – полиэтническая страна, где исторически проживают представители разных народов, религий, религиозных общин. Они играют важную роль в развитии демократии в нашей стране, улучшении социального благосостояния, повышении мирового рейтинга Азербайджана.

Идеология азербайджанства в период правления страной господина Ильхама Алиева приобрела своеобразный путь развития. Президент Ильхам Алиев, характеризую идеологию азербайджанства как идеологическую основу нашей государственности, отмечает: «Веками нас как нацию, народ хранили, защищали наши ценности. Сегодня этому вопросу уделяется очень большое внимание. Сегодня в глобализирующемся, столкнувшемся с трудностями мире наши национальные ценности составляют основу государственности. Наша государственность зиждется на прочных идеологических основах. Идея азербайджанства – наша основная идеологическая опора» [5].

Список использованных источников

1. <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution>
2. www.disserscat.com
3. <http://www.1news.az/news/sovremennyy-azerbaydzhan-kak-voploschenie-nacional-noy-idei-chast-iii>
4. arctogaia.com/ftp/fp/016.pdf
5. http://multiculturalism.preslib.az/ru_a2.html

Rustamova A. B., Doctor of Philosophy, Head of Department «Philosophical Problems of the Information Society», Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan), matlabm@yandex.com

Azerbaijan as a synthesis of national and commonwealth ideas

The ideology of the Azerbaijani people is Azerbaijanism. The essence of this ideology is the idea of equality of national, ethnic, religious and social rights of all those who consider Azerbaijan their homeland. It corresponds to democratic ideals, universal values. The author in the article notes that the national idea is the idea of improving the people on the way to freedom. This is a kind of spirit expressed in the culture, philosophy and mentality of each nation, in its economy, politics, science and, of course, territory.

Keywords: Azerbaijan, national idea, universal values, national independence, tolerance, civil morals.

Рустамова А. Б., доктор філософських наук, завідувач відділом «Філософські проблеми інформаційного суспільства», Інститут філософії Національної Академії Наук Азербайджану (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Азербайджанство як синтез національних і загальнолюдських ідей

Азербайджанство ідеологія азербайджанського народу. Суть цієї ідеології становить ідея рівності національних, етнічних, релігійних та соціальних прав усіх, хто вважає Азербайджан своєю батьківщиною. Автор у статті зазначає, що національна ідея – це вдосконалення народу на шляху його до повної свободи. Це своєрідний дух, виражений в культурі, філософії та менталітеті кожної нації, в її економіці, політиці, науці і, звичайно ж, території.

Ключові слова: Азербайджан, національна ідея, загальнолюдські цінності, національна незалежність, терпимість, громадянська мораль.

УДК 1.091

Андрєєв О. В.,
магістр релігієзнавства, здобувач,
аспірантура Українського Католицького
Університету (Україна, Львів),
aav.proprius@gmail.com

Підхід до проблеми церковної першості з позицій еkleзіології сопричастя

Викладається методологія визначення церковної першості на основі еkleзіології сопричастя, прийнятої православно-католицьким богословським діалогом. Головна увага приділяється тим еkleзіологічним аспектам, на основі яких виробляється розуміння Церкви як євхаристійного зібрання, що стає Тілом Христовим, роль єпископату і нерозривного з єпископським служінням поняття першості, пов'язаного з головуючим на Євхаристії. Проводиться порівняння цих положень з канонічними нормами древньої Церкви. Робиться висновок про те, що першість в Церкві як на помісному, так і на глобальному рівнях передбачає рівність єпископів, першість одного з них і єдність між ними.

Ключові слова: універсальна еkleзіологія, еkleзіологія сопричастя, євхаристія.

Вже згадана нами проблема богословського осмислення церковної першості є ключовою в питанні про примат Римського єпископа, котрий поділяє нині Православ'я і Католицизм. У даній статті автор вирішив висвітлити саме це питання, тому що без його вирішення втрачається будь-який сенс в пошуках взаємоприйнятної для православних і католиків визначення ролі Римської кафедри. Ми спираємося на спільне Передання (якщо говорити про I тисячоліття), але без добре розробленого богословського підходу не зможемо прийти до консенсусу, чому свідок – історія.

Мета і завдання статті. Автор планує опублікувати ряд статей, присвячених проблематиці першості Риму в нерозділеній Церкві. Вони є результатом дослідження, присвяченого цій темі. Дана стаття представляє богословську методологію. Вона присвячена осмисленню питання про першість в Церкві з позицій еkleзіології сопричастя. Тут висуюються ті умови церковного примата, які є і необхідними, і взаємопринятими як для католиків, так і для православних.

Дана стаття не претендує на оригінальність. Еkleзіологія сопричастя, так само як і проблема примату розробляється сучасним богослов'ям. Відповідні автори вказані в статті. Російською мовою можна відзначити збірник *Першість Римського єпископа в сопричасті Церков*, виданий змішаним Православно-Католицьким комітетом Франції. В цілому в Росії і, зокрема, в Російській Православній Церкві дана тема і методологія не є поки затребуваною. Серйозних досліджень в цьому напрямку, зроблених в РПЦ, немає.

Еkleзіологія є найважливішою проблемою церковної сучасності, без рішення якої неможливо досягти ні справжньої єдності, ні правильного розуміння суті церковної першості. Це стосується всіх християнських конфесій, і в першу чергу – Церков, що мають апостольське спадкоємство в ієрархії.

Еkleзіологія надзвичайно важлива у взаєминах Католицької Церкви з Православними Церквами. І це саме тому, що ми взаємно визнаємо повноту благодаті в таїнствах і в своєму русі до єдності спираємося на загальне Передання, успадковане з епохи неподіленої Церкви.

Вчення про Церкву ще повністю не розроблено і не розкрито. Отці Церкви, які викладали класичну право-

славну тріадологію і христологію в епоху Вселенських Соборів, жили в Церкві і Церквою, але мало теоретизували про неї. Однак можна з упевненістю стверджувати, що самосвідомість ранньої Церкви відповідала тому вченню про неї, яке ми нині приймаємо як еклезіологію сопричастя, або євхаристійну еклезіологію. Згодом вона поступилася місцем еклезіології універсальній (або універсалістській), як це вважає на сьогоднішній день більшість богословів.

Те, що ми маємо для еклезіології в богословській спадщині давньої Церкви, має бути творчо осмислено сучасною церковною свідомістю. У цьому плані примат апостола Петра і Римського єпископа не є винятком. Він – важлива складова вчення про Церкву.

У I тисячолітті найбільш систематично це вчення містилося в Римі. Його квінтесенцією, безперечно, є еклезіологічна спадщина Папи св. Лева Великого. І, хоча для православних вчення про примат виявилось незатребуваним внаслідок поділу з Заходом, воно, тим не менш, входить як повноправна складова в наше спільне Передання. Відмовитися від цього вчення православні не можуть, не поставивши під питання кафоличність (а, значить, і саме православ'я) своєї віри.

Нині вже загальновизнано, що «лише в контексті сопричастя між помісними Церквами можна приступити до обговорення питання про першість в Церкві взагалі і примату Римського єпископа, зокрема, – питання, що стало причиною серйозних розбіжностей між нами» [1, с. 123–125]. Це констатують учасники богословського діалогу. Те ж саме стверджує Французький Комітет, підкреслюючи, що першість Римського єпископа передбачає *communio ecclesiarum*, і зрозуміти його можна, лише виходячи з цього [2, с. 112].

Даний богословський підхід нині є загальноприйнятим і у православних, і у католиків і поділяється низкою відомих богословів з обох сторін. З православного боку назвемо такі імена, як прот. Миколай Афанасьєв, прот. Георгій Флоровський, прот. Олександр Шмеман, прот. Іоанн Мейєндорф, Іоанніс Карміріс, Володимир Миколайович Лоський, о. Думітру Стенілоє. Сьогодні одним з прихильників євхаристійної еклезіології є видатний православний богослов митрополит Пергамський Іоанн (Зізіулас), що розвиває її, як і протопресвітери Олександр Шмеман, Іоанн Мейєндорф, Борис Бобринський і о. Думітру Стенілоє, у так звану «троїчну еклезіологію» [3, с. 8, 10]. З католицького боку зазначимо такі імена, як Анрі де Любак, Ів Конгар, Жером Амер, Жан-Марі-Роже Тійяр [4, с. 19–20]. Причому вчення II Ватиканського Собору також інтерпретується Католицькою Церквою як еклезіологія сопричастя [5, с. 17–46].

Основні положення еклезіології сопричастя

Еклезіологія сопричастя (або – в православному варіанті – євхаристійна еклезіологія) передбачає повну присутність Вселенської Церкви в кожній помісній Церкві, яка стає справжнім і повним Тілом Христовим (а не його частиною) в силу таїнства Євхаристії, що відбувається в ній. Саме це розуміння Церкви переважало в післяапостольську епоху, якскравим свідченням чого є писання святих Ігнатія Богоносця або Іринія Ліонського. «Де з'являється єпископ, там хай буде й громада, подібно, як Церква Вселенська там, де є Христос» [6, с. 138], – пише свщмч. Ігнатій, характеризуючи умови

кафоличності (і, отже, церковності) помісної Церкви. Ця ж еклезіологія припускає монархічність єпископату: в євхаристійному зібранні єпископ – той, хто «править за Бога» [7, с. 121].

Джерело і корінь буття Церкви – в таємниці Троїчного сопричастя. Надзвичайно влучно це висловив св. Кипріянін: Церква – це «народ, з'єднаний в єдності Отця і Сина і Святого Духа» (*de unitate Patris et Filii et Spiritus Sancti plebs adunata*) [8, с. 266, 536]. (Ці слова використовує в своєму вченні про Церкву II Ватиканський Собор в Догматичній Конституції *Lumen Gentium*). Сопричастя в лоні Пресвятої Трійці можна висловити одним словом – єдність. Ця єдність заповідана Спасителем Церкви: «щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони були в нас об'єднані» (Ін 17: 21). У розумінні св. Кипріяна молитва Спасителя є перш за все заставою абсолютної єдності Його Церкви. Господь бажає, щоб і ми перебували «в тій самій єдності, в якій Отець і Син єдині» (*ut, quomodo sunt Pater et Filius, sic et nos ipsa unitate maneamus*) [8, с. 269, 539]. А ця єдність – повна і досконала.

Православна Церква, так само як і Католицька, вказує на виняткову важливість розуміння церковної єдності як єдності за образом і подобою відносин Осіб Святої Трійці. Св. Трійця розуміється православними в якості «джерела, зразка, підтримки і цілі православної єдності» [3, с. 10].

Таємниця Троїчної єдності здійснюється в сопричасті помісних Церков, так як історично Церква проявляється і існує як Церква помісна.

У свою чергу, кожна з помісних Церков є присутність і вияв Єдиної, Святої, Вселенської і Апостольської Церкви. Творить її такою Святий Дух, поєднуючи її членів за допомогою Євхаристії в єдине Тіло Христове. Саме в Євхаристії Церква – *ἐκκλησία*, зібрання, – стає Тілом Христовим (1 Кор 10: 16). Таким чином, Євхаристія творить помісну Церкву саме як Церкву Христову, і Євхаристія ж є запорукою і здійсненням єдності помісних Церков, так як Тіло Христове одне. Помісна Церква є Церква Христова, але вона є такою лише в сопричасті і єдності з іншими помісними Церквами. Кафолична ж Церква, в свою чергу, «розкривається в Синакисі (євхаристійному зібранні) помісних Церков» [9, с. 275]. І, таким чином, саме церковне сопричастя «має своє коріння і серцевину в Євхаристії» [10, с. 12]. Вселенська Церква присутня у всякому місці, але вона єдина, як є єдиним Христос [10, с. 13]. Сопричастя помісних Церков є особливий зв'язок «взаємопроникнення», тому що в кожній помісній Церкві «дійсно є присутня і діє Церква Христова, Єдина, Свята, Кафолична і Апостольська» [10, с. 14]. Не дивно, що в писаннях мужів апостольських (особливо – Ігнатія Богоносця) кожна з новоутворених тоді помісних Церков розуміється як католицька Церква. Вона – не частина Тіла Христового, але саме Тіло, *carum et corpus* [11, с. 24; 12, с. 17–25].

Але при цьому Вселенська Церква не є результатом сопричастя Церков, їх «сумою» або федерацією. Вона переує всякій помісній Церкві, вона – Мати помісних Церков. З цим твердженням (не завжди прийнятним) Листа Папської Конгрегації з питань віровчення, підписаного кардиналом Йозефом Ратцингером (Папою Венедиктом XVI) і опублікованого 28 травня 1992 року, православні, мабуть, могли б погодитися. Дійсно,

Вселенська Церква передує помісним як онтологічно (як попередня творінню, за вченням, що зустрічається у цілому ряду церковних авторів; див., наприклад: II Кор. 14: 2 псевдо-Климента Римського; Пастир, Видіння, 2, IV), так і хронологічно або історично. В цьому випадку вона «проявляється в день П'ятидесятниці» в Єрусалимі [10, с. 14; 13, с. 116]. Там вона – громада, керована Дванадцятьма, очолюваними апостолом Петром [12, с. 23]. Саме ця Церква, де апостол Петро очолював в Євхаристії, записала в своєму Євангелії обітницю, що були дані Петру (Мф 16: 18). Це – голос Церкви, яку «пекельні ворота... не подолають».

Однак і Єрусалимська Церква – теж помісна, що містить в собі всю повноту кафоличності. І та ж сама Церква ґрунтується незабаром і в інших місцях, і вже інші її предстоятелі успадковують обітницю Петрові [11, с. 26]. Тому в древній Церкві кожен єпископ визнавався наступником «кафедри Петрової» (cathedra Petri).

Вселенська Церква, за визначенням II Ватиканського Собору, проявляється «в Церквах і з Церков» (Ecclesia in et ex Ecclesiis); але при цьому вірно, що і самі «Церкви в Церкві і з неї» (Ecclesiae in et ex Ecclesia), за словами св. Папи Івана-Павла II [10, с. 14].

Католицька еклесіологія, називаючи Вселенську Церкву Матір'ю помісної, вказує на богословську неспроможність додання терміна «Церкви-сестри» до Католицької і Православної Церков. На цьому наголошує Нота тієї ж Конгрегації *Про вислів «Церкви-сестри»*. Згідно із зауваженням Конгрегації віровчення, Церквами-сестрами можуть бути навіть, наприклад, Римська і Московська помісні Церкви, але за визначенням, Католицька (Вселенська) Церква по відношенню до будь-якої помісної Церкви може бути тільки Матір'ю [14, с. 55–61].

Православний підхід, виражений о. М. Афанасьєвим, стверджує дещо інакше: кафоличність властива кожній помісній Церкві, а не самому об'єднанню Церков. Саме місцеві Церкви повідомляють йому цей атрибут [12, с. 39].

Отже, в помісній Церкві присутня вся повнота Церкви Вселенської, і тому її не можна вважати лише «частиною» Вселенської Церкви. В еклесіології, на відміну від арифметики, $1 + 1 = 1$ [15, с. 109]. «Якщо місцева Церква є тільки частиною універсальної Церкви, – зауважує о. М. Афанасьєв, – то Євхаристійне зібрання не може бути виявленням повноти Церкви» [12, с. 24]. Або, «де є Євхаристія, там є повнота Церкви; vice versa, де повноти Церкви немає, там Євхаристія не здійснюється» [15, с. 110]. Але ця ж повнота унеможливує самодостатність помісної Церкви поза сопричастям з іншими Церквами-сестрами. Для помісної Церкви по самій її природі життєво необхідно це сопричастя [16, с. 11]. Таким чином, саме в сопричасті Церков примиряється, якщо можна так висловитися, еклесіологія євхаристійна з еклесіологією універсальною.

Все це дозволяє критичніше підійти до такого поняття, як самостійність помісних Церков, будь то автономія або автокефалія. Не переглядаючи і не ставлячи під сумнів правомочність буття автономних або автокефальних Церков, знову підкреслимо, що Євхаристія унеможливує будь-яку відособленість або самостійність помісних Церков [10, с. 15]. На заперечення, що, будучи єдиними в Євхаристії, помісні Церкви можуть

і повинні бути адміністративно самоврядними, можна сказати, що Євхаристія не відділяється від єпископату, а єпископат є носій владного початку. Хоча, очевидно, розрізнення між євхаристійною єдністю і юридичним, адміністративним самоврядуванням місцевих Церков повинно мати місце [17, с. 64].

Служіння єпископа

Це правда, що кожен єпископ повинен керувати своєю помісною Церквою (єпархією) і не може втручатися в справи управління іншої. Але невірним буде підкреслення лише цього положення, на шкоду іншому, не менш вірному. Єдність Євхаристії створює і забезпечує єдність єпископату. Згідно свщмч. Кіпріана Карфагенського, «єпископство одне, і кожен з єпископів цілісно в ньому бере участь» (episcopatus unus est cuius a singulis in solidum pars tenetur) [18, с. 235, 501].

Таким чином, сопричастя помісних Церков, що становить їх єдність, виходить з єдності Євхаристії, отже, також і з єдності єпископату. Подивимося тепер, як єдність єпископату здійснюється і виражається в сопричасті помісних Церков.

Предстоятель помісної Церкви (єпархії) – це єпископ. Уже саме звершення у спільноті Євхаристії передбачає, що на чолі зібрання знаходиться предстоятель [11, с. 25; 19, с. 143]. Без нього немає Євхаристії, а, отже, немає і Церкви. «У справах Церкви хай ніхто нічого не робить без єпископа, – вчить свщмч. Ігнатій. – Тільки ту Євхаристію слід вважати правдивою, яку звершує єпископ або той, кому він сам доручить» [6, с. 138].

Предстоятелем Церкви в повному розумінні слова є єпископ [19, с. 143]. Він – предстоятель в Євхаристії – основі єдності Церкви. Служіння єпископа є служіння єдності. Це:

а) Єдність з Главою Церкви Христом і апостолами. Через Євхаристію помісна Церква єдина з апостольською громадою.

б) Єдність всередині самої помісної Церкви. Як Церква невіддільна від свого єпископа, так і єпископ невіддільний від своєї Церкви. Не дивно, що співвідношення єпископа і спільноти порівнювали із шлюбом. Згідно св. Кіпріану, Церкву

... складає народ, прихильний до священика, і стадо, слухняне своєму пастирю (plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens) ... Єпископ – в Церкві, і Церква – в єпископі (episcopus in ecclesia et ecclesia in episcopo), і хто не з єпископом, той і не в Церкві (et si quis cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse) [20, с. 595, 406].

Єпископське служіння – «дар збирання спільноти в одне ціле» [1, с. 99; 16, с. 11; 21, с. 85]. Сщмч. Ігнатій переконує філадельфійців:

Старайтесь мати одну Євхаристію: одне бо Тіло Господа нашого Ісуса Христа й одна чаша задля єдності Крові Його, один жертвник, як і один єпископ разом із пресвітерством та дияконами – співслужителями моїми, аби все, що робите, робили ви в Бозі [22, с. 133].

Єпископ очолює Євхаристію. Але вона звершується не тільки для спільноти і разом з нею, а й через неї. Якщо вірно, що без предстоятеля немає Євхаристії (і Церкви), то вірно і те, що без (або поза) євхаристійного зібрання «головуючим нікому предстяти перед Богом» [19, с. 143]. Єпископ являє «ікону Христа, який прийшов послужити братії ... При здійсненні Євхаристії віруючі втілюють собою разом з Христом царське свяцтво»

[1, с. 107]. Священнодійства в Церкві здійснюються в спільному служінні єпископа і (або) пресвітерів і народу Божого (лаїків). Отець М. Афанасьєв зазначає:

Лаїки – співслужителі єпископа не тільки тому, що вони в деякій мірі активно беруть участь в священнодійстві, але тому, що вони, як священники Богу Вишньому, дійсно є здійснювачами священнодійств, і тільки при їх співслужінні єпископ або пресвітер їх здійснюють [19, с. 40].

Сама хіротонія єпископа відбувається хоча і руками єпископів, але під час молитви всієї громади.

Важливо підкреслити, що неприпустимо розглядати служіння єпископа в відриві від Церкви, від спільноти [1, с. 85]. Блаженний Августин казав: «Для вас я єпископ, разом з вами я – християнин» (*vobis sum episcopus, vobiscum christianus*) [23, с. 1, 1483]. Єпископ – член Церкви, який залежить від її спасенного служіння. Але своє служіння він одержує не від спільноти (хоча в давнину єпископ обирався народом [24, с. 243]), а від Духа Святого через інших єпископів. Єпископ повинен керувати своєю Церквою [20, с. 593, 403]. І джерело його служіння не «знизу», а «зверху».

Але при цьому єпископ знаходиться всередині євхаристійного зібрання, а не над ним. Інакше влада над помісною Церквою була б, як вважає о. М. Афанасьєв, владою над євхаристійним зібранням, а, отже, над Тілом Христовим [19, с. 166; 25, с. 9]. І, проте, єпископ, перебуваючи в єдності з громадою, що стає в Євхаристії Тілом Христовим, стоїть на чолі її. Тому справедлива формула св. Кипріяна: «*Episcopus in ecclesia et ecclesia in episcopo*».

с) Єдність з іншими помісними Церквами. Підстава цього – Євхаристія, а також сама єпископська хіротонія, здійснювана декількома єпископами – предстоятелями помісних Церков (єпархій). «Єдність помісної Церкви невіддільна від вселенської єдності Церков. Для кожної Церкви необхідно перебувати в сопричасті з іншими Церквами. Зривом вираженням цього сопричастя служить сонм єпископів» [1, с. 99–101]. В єпископській хіротонії це проявляється найбільш яскраво. Св. Кипріан свідчить:

Для правильного поставлення всі найближчі єпископи повинні зібратися в ту паству, для якої поставляється предстоятель, і обрати єпископа в присутності народу, який цілком знає життя і ознайомився зі справами обираного через свої відносини з ним (*ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem cui praepositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciae proximi quique conventiant, et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit et uniuscujusque actum de eius conversatione perspexit*) [26, с. 603, 1027].

Таким чином, апостольська благодать успадковується хоча і в кожній конкретній помісній Церкві, але тільки в сопричасті з іншими Церквами. Єпископ поставляється «за згодою всього братства і за визначенням єпископів» (*ut de universae fraternitatis suffragio et de episcoporum qui in praesentia convenerant*) [26, с. 603, 1027]. І нововисвячений єпископ стає хранителем «апостоличності» і сполучною ланкою між своєю Церквою і іншими помісними Церквами [9, с. 273].

Єпископське служіння носить вселенський характер. Здійснюється воно єпископами як соборно, так і в індивідуальному порядку. Причому соборність

єпископату і його єдність передбачається вже самим таїнством єпископської хіротонії. Вселенськість або кафеолічність входить в саму суть єпископського служіння. Оскільки кожна місцева Церква, очолювана єпископом, є всією католицькою Церквою, то і кожен єпископ, який очолює місцеву Церкву, є єпископом Вселенської Церкви, яка перебуває в якомусь місці [12, с. 26].

Тому Комісія з богословського діалогу робить наступний висновок: «Єпископи помісних Церков ... не можуть відокремити піклування про свою Церкву від турботи про Церкву Вселенську». «Єпископе» для всієї Церкви – обов'язок кожного єпископа [9, с. 276–277]. Згоден з ним і висновок Змішаного Православно–Католицького Комітету Франції: так як в кожній помісній Церкві є Церква Вселенська, місія кожного єпископа – турбота про всі Церкви [2, с. 115]. Традиційно ця «єпископе» здійснюється на Соборах. Причому на них єпископи діють не у відокремленні від своїх помісних Церков. Їх колегія – не влада над цими Церквами.

Соборність і першість.

Соборність або колегіальність єпископату (єпископи якого відповідають за сопричастя всіх Церков в єдиній вірі) історично приймає дві найважливіші форми. Це: 1) Синоди або Собори єпископів; 2) об'єднання єпископів навколо «центрів згоди» – головуючих кафедрімена найважливіших єпископів читаються в диптиху на Євхаристії. Вони символізують «кафеолічну єдність в євхаристійному сопричасті. Кожне з них відповідно до свого ієрархічного положення підтримує сопричастя в глобальній симфонії Церков, зберігає загальну для всіх вірність апостольській традиції» [9, с. 276]. Особливо це, звичайно, відноситься до першого єпископу у Вселенській Церкві.

Основним критерієм і стрижнем єдності завжди була і буде Євхаристія. У ній здійснюється єдність помісної Церкви як всередині неї самої, так і з іншими помісними Церквами. Таїнство це відбувається під головуванням одного єпископа. І єдність Церкви як на рівні помісному, так і на рівні вселенському слід розглядати аналогічно: єдність в Євхаристії навколо одного головуючого. Класичне ж співвідношення першого (головуючого в Євхаристії) та інших єпископів дано в 34–му апостольському правилі (бл. 400 р):

Єпископам всякого народу належить знати першого серед них, і визнавати його як главу, і нічого, що перевищує їх владу не творити без його міркування; творити ж кожному тільки те, що стосується його єпархії, і місць, які до неї належать. Але і перший нічого нехай не творить без міркування всіх. Бо так буде єднотність, і прославиться Бог у Господі у Святому Дусі, Отець і Син і Святий Дух [27, с. 18].

Характерно, що як Євхаристія, так і співвідношення єпископів зі своїм главою в 34–му Апостольському правилі має змусити нас ще раз замислитися над правочинністю таких понять сучасного церковного життя, як адміністративна «незалежність» або автокефалія. Цікаво, що православний богослов Ілля Мелія при розгляді цього канону робить таке зауваження:

Як бачимо, одна з найбільш міцно укорінених церковних традицій, відповідно до якої будь-яка церковна інстанція повинна бути автокефальною, приходить в явне протиріччя з Правилами святих апостолів. Будь–

яка соборність має на увазі міжособистісні відносини, а для досягнення і збереження єдності необхідне обрання першого ієрарха, який повинен бути главою помісної Церкви, яка шанується першою серед інших, бо за межами сакраментальної євхаристійної громади потрібні певні інстанції міжцерковного порозуміння [28, с. 99].

З плином часу, в післяапостольський період, структури єдності місцевих Церков поступово ускладнюються: від парафії (парокіа – міська парафія, очолювана єпископом) до митрополії і Патріархатів. Церква при цьому залишається тотожною самої собі, як би не розвивалися надалі форми церковних союзів. Архієпископ Вроцлавський і Щетинський Єремія (Польська Православна Церква) справедливо підкреслює, що, «використовуючи вирази «Вселенська Церква», «Помісна Церква», «епархія», «парафія», ми говоримо просто про Церкву, про її прояви на різних рівнях» [29, с. 9].

І в цих, більш складних «проявах Церкви на різних рівнях» її канонічна творчість залишається вірної принципу 34-го Апостольського правила.

6 правило I Вселенського Собору констатує переваги Римської, Олександрійської та Антіохійської кафедр: зокрема, без згоди примаса єпископське поставлення визнається недійсним [30, с. 194–195].

В цілому ж, в історії нерозділеної Церкви ми маємо детальну розробку взаємовідносин першого єпископа і колеги або собору єпископів на рівні митрополії, в канонах Антіохійського Собору 333 р.

Згідно з цими правилами:

Митрополит здійснює загальний нагляд за церковним життям в своїй «епархії», тобто у митрополічному окрузі (9 правило) [31, с. 69]. Він здійснює візитацію (пор. 52 (63) правило Карфагенського Собору) [32, с. 203] і є апеляційною інстанцією у справах своїх єпископів. При цьому його влада не обмежує влади єпископів в межах їх парафії (правила 9, 20).

Епархіальний Собор скликається два рази на рік. Його скликає і на ньому головує митрополит (правила 19, 20) [31, с. 76–77]. «Досконалий», дійсний Собор – той, на якому є присутнім митрополит (правило 16) [31, с. 75]. Без митрополита єпископи не повинні складати Собору (правило 20). Однак і митрополит не може вирішувати загальноєпархіальних справ без Собору (правило 9).

Архієрейські хіротонії здійснюються Собором єпископів, що скликається і очолюється митрополитом (правило 19). Він же стверджує рішення Собору, і він очолює хіротонію (пор. правило 4 Нікейського Собору) [30, с. 181]. Єпископське поставлення без згоди митрополита не визнається Церквою (див. правило 6 Нікейського Собору).

Єпископи без грамоти митрополита не можуть відлучатися з своїх парафій (правило 11) [31, с. 71].

В цілому можна констатувати: взаємини митрополита і єпископів в епархії здійснювалися за зразком 34-го Апостольського правила. І важливо наголосити на необхідності служіння першого єпископа, без згоди якого немає ні Собору, ні єпископської хіротонії.

Богословські обґрунтування першості

Саме в такому аспекті можна приступити до визначення суті служіння в Церкві єпископів головуючих кафедр, і перш за все – Римської кафедри.

У зв'язку з цим для розгляду проблеми примату Змішаний Православно–Католицький Комітет Франції рекомендує наступне:

Оскільки Єдина і Свята Церква повинна реально бути присутньою в кожній помісній Церкві, а сопричастя Церков має реально представляти із себе сопричастя помісних Церков, остільки повинна існувати і взаємозалежність між «першим» і іншими єпископами. «Формула» такий взаємозалежності міститься в 34-му правилі свв. Апостолів, яке в розглянутий нами період визнавалося усіма Церквами ... При цьому Риму слід приділити більшу увагу другій частині цього канону: чіткіше визначити природу і зміст своєї юрисдикції і погодитися з тим, що здійснення цієї юрисдикції над Західними Церквами має відрізнитися від її здійснення над Вселенської Церквою в цілому. Що стосується православних, то їм слід уточнити, які повноваження має на увазі першість в Церкві – будь то першість регіональна або вселенського масштабу [2, с. 116–117].

Лист Конгрегації з питань віровчення від 1992 р стверджує, що євхаристійна еклезіологія, що виражає ідею сопричастя Церков, вимагає існування Церкви–глави, якою здавна була Церква Римська, «головуюча в любові». Єдність же єпископату вимагає існування єпископа–глави, який є заснований Ісусом Христом в особі апостола Петра і його наступників – Римських єпископів. Це – необхідні елементи Вселенської Церкви. А оскільки Вселенська Церква присутня в кожній помісній Церкві, то і для цієї останньої вони стануть необхідними. Сопричастя з Папою, «постійним і зримим початком і основою єдності як єпископів, так і безлічі вірних», необхідно для здійснення Євхаристії [16, с. 11]. Отже, «служіння апостола Петра» притаманне і Церкві помісній. А це служіння визначається Католицькою Церквою як першість, яка «містить в собі істинно єпископську владу, не тільки верховну, повну і універсальну, але також безпосередню над усіма, як над пастирями, так і над іншими віруючими» [10, с. 16].

Православним представляється незайвим розглянути дану точку зору і зі свого боку визначити роль першого єпископа в єдиному єпископаті Церкви. Чи можна сказати, ґрунтуючись на древньоцерковному вченні про кожного єпископа як наступника *cathedra Petri*, що в помісній Церкві сам єпископ несе це «служіння Петра», або ж в ній необхідно має бути присутня і безпосередня (в силу єдності єпископського служіння) влада Римського єпископа?

Якщо виходити з досконалої аналогії церковного сопричастя зі сопричастям Осіб Святої Трійці, питання, можливо, втратить свою гостроту. З одного боку, єпископом даної конкретної помісної Церкви, в якій перебуває вся повнота Вселенської Церкви, є лише той єпископ, який поставлений на чолі місцевої спільноти. Інший єпископ не «в праві», так би мовити, брати на себе функції предстоятеля не в «своїй» спільноті. Злиття і змішання тут неприпустимо, як неприпустимо злиття Іпостасей Святої Трійці. З іншого боку, єпископство єдине, як абсолютно єдині між Собою по сутності і божественні Особи, між якими має місце навіть взаємопроникнення. При цьому в Святій Трійці має місце також монархія Отця, першість якого є незаперечною. Отже, як думається, можна визнати необхідність присутності служіння Папи в кожній

помісній Церкві. Однак воно не повинно замінювати собою або дублювати власне єпископське служіння предстоятеля даної Церкви.

Для вірного розуміння служіння першого єпископа в системі еклезіології сопричастя виділимо, спираючись на вище викладене, кілька необхідних положень:

1) Першість має єдиний богословський корінь – єпископську владу. Першість (зокрема, Римського єпископа) не ставить під сумнів рівність всіх єпископів, так само як існування головуючих кафедр (Церков) жодною мірою не ставить під сумнів повноту кожної з помісних Церков.

2) Підстава будь-якої першості – служіння будувannya Церков і сопричастю між ними.

3) Але при цьому: *primus inter pares* є все ж *primus*. У нього цілком реальні обов'язки і влада. Православним необхідно визначити їх канонічним шляхом, не відриваючи їх від сопричастя між Церквами і єпископами [2, с. 116].

Виходячи з того, що кожна помісна Церква є присутністю Церкви Вселенської і сопричастя помісних Церков здійснюється в Євхаристії через єпископат за образом Св. Трійці і являє собою досконалу єдність, можна стверджувати наступне:

1) Єпископ кожної помісної Церкви (єпархії), в якій є присутня Церква Вселенська, обов'язково повинен здійснювати піклування про Вселенську Церкву. Це піклування – необхідна умова його єпископського служіння, воно «входить» в його єпископство. Він (по давньоцерковному розумінню) – наступник *cathedra Petri* і член єдиного єпископату. Тим більше це повинно відноситися до перших єпископів – предстоятелів помісних Церков в сучасному розумінні цього слова, і особливо – до єпископа, що займає провідну кафедру у Вселенській Церкві.

Можна поставити питання й інакше:

2) Чи входить в єпископське служіння першого єпископа (Римського) піклування про помісні Церкви? Чи здійснює він, крім «єпископе» (надзору) в своїй помісній (Римській) Церкві, це ж «єпископе» і в інших Церквах? Як і будь-який єпископ, він здійснює своє єпископство на рівні і своєї помісної, і Вселенської Церкви. І це єпископство на рівні вселенському, безперечно, має першість перед тим же «єпископе» предстоятелів інших помісних Церков.

Що ж стосується «єпископе» головуючого єпископа в помісних Церквах, то це серйозне питання потребує ретельнішого вивчення і розкриття. Виходячи з Передання і фактів церковної історії, ми можемо стверджувати, що в служіння єпископа Риму (як переважного перед іншими єпископами наступника служіння апостола Петра) входило піклування про всі Церкви. Однак це піклування не слід розуміти як єпископську владу, дублюючи владу місцевого єпископа.

Для визначення ролі Римського єпископа з точки зору Православної Церкви за доцільне розглянути саме вчення Католицької Церкви про папський примат в контексті Передання неподіленої Церкви, через призму еклезіології сопричастя і постаратися визначити, наскільки воно може бути нею прийнято. При цьому необхідно мати на увазі, що, як визнають це члени Змішаного Православно-Католицького Комітету,

... Рух до єдності є можливим через повне визнання наших розбіжностей ... Усвідомлюючи нашу єдність у Христі, ми повинні створити таку концепцію єдності, яка враховувала б сам факт наших розбіжностей; ми повинні добре зрозуміти, що саме в цих розбіжностях має свої підстави в Писанні і Переданні, і тільки після цього постаратися їх подолати [2, с. 119].

Висновки і перспективи подальших досліджень. При розгляді проблеми церковної першості з позицій еклезіології сопричастя необхідно виділити наступні основні аспекти:

Буття Церкви закорінене в Євхаристії і в таємниці Троїчного сопричастя. Тому, кожна помісна Церква, являючи собою повноту Вселенської Церкви, в тій же мірі являє свою єдність з іншими помісними Церквами.

Єпископ кожної Церкви є єпископом Вселенської Церкви. Він – предстоятель на євхаристійному зібранні, першим предстоятелем на якому був апостол Петро. У цьому предстоянні він спадкоємствує Петру. Недарма в давнину існувало вчення про єдину *cathedra Petri*, зайняту всім єпископатом.

Церква збирається на Євхаристії навколо одного предстоятеля. Єдність місцевих Церков за образом єдності Осіб Святої Трійці передбачає як абсолютну реальність і рівноцінність цих Церков, так і абсолютну ієрархічність в їх сопричасті. Першість однієї Церкви тому є незаперечною.

Все сказане про Церкви в повній мірі відноситься до їх єпископів. Кожен єпископ є єдиним і зі своєю місцевою Церквою, і зі вселенським єпископатом.

Головною Церквою є Римська Церква.

Першість Римського єпископа, таким чином, має передбачати:

1) Онтологічно – абсолютну рівність помісних Церков, в тому числі і Римської. Кожна Церква є Тіло Христове, і вона абсолютно реально включає в себе всю повноту Вселенської Церкви. Єпископи місцевих Церков, в тому числі і Римської, в цьому плані абсолютно рівні.

2) Ієрархічно – абсолютну першість однієї Церкви і її єпископа – Римського. У цьому плані рівності між Церквами і їх єпископами немає.

3) Першість з необхідністю передбачає абсолютну ж єдність з місцевими Церквами і їх єпископами. Першості в Церкві у відриві від Церкви бути не може.

Виходячи з цього, необхідно буде визначити сутність, походження, та, якщо можна так висловитися, прерогативи папської першості в Церкві. Необхідний і авторитетний як для католиків, так і для православних матеріал для цього ми маємо в Переданні і історії нерозділеної Церкви першого тисячоліття. При цьому спочатку необхідно розглянути сутність служіння Петра як першого апостола, а потім – питання спадкоємства цього служіння.

Список використаних джерел

1. Таинство священства в структуре таинств Церкви (В частности, важность апостольской преемственности для освящения и единения народа Божьего). Новый Валаам, 1988 г. // Bari, 1987, Valamo, 1988, Balamand, 1993. Commission mixte catholique-orthodoxe pour le dialogue theologique. / Bari, 1987 г., Новый Валаам, 1988 г., Баламан, 1993 г. Международная смешанная богословская комиссия. Unite 2 Единство – Editions du Livre ouvert, 1995. – С.80–137.

2. Выводы смешанного Комитета // Первенство Римского епископа в общении Церквей. Смешанный православно-католический комитет Франции. – М., 1998. – С.112–122.
3. Даниил, митрополит Молдавский и Буковинский. Единство Церкви: его природа и цель // Православное учение о Церкви. Материалы международной богословской конференции, 17–20. XI.2003. Церковный вестник №23 (274). – 2003.
4. Марле Рене, свящ. Церковь как общение // Свящ. Ф. Эве. Тексты о Церкви. – М.: Колледж католической теологии им. св. Фомы Аквинского, 1994. – С.18–23.
5. La Documentation catholique 1909 (5.01.1986) 17–46.
6. Ігнатій Антіохійський. Послання до Смирнян // Ранні Отці Церкви. Антологія. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – С.135–140.
7. Ігнатій Антіохійський. Послання до Магnezійців // Ранні Отці Церкви. Антологія. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – С.119–123.
8. Киприан. О молитве Господней // Киприан Карфагенский. Творения. «Библиотека Отцов и Учителей Церкви». Т. VI. – М., 1999. – С.252–273; S. Cyprianus. Liber de Oratione Dominica, XXIII // PL 4, 519–544.
9. Тайна Церкви и Евхаристии в свете тайны Святой Троицы. – Мюнхен, 1982 // Православие и Католичество. От конфронтации к диалогу. – М., 2000. – С.265–277.
10. Письмо Конгрегации по вопросам вероучения Епископам Католической Церкви о некоторых аспектах представления о Церкви как об общении // Эве Ф., свящ. Тексты о Церкви. – М.: Колледж католической теологии им. св. Фомы Аквинского, 1994. – С.11–18.
11. Мейендорф Иоанн. Что такое Вселенский Собор? // Вестник РХД №121. 11, 1977.
12. Афанасьев Николай. Кафолическая Церковь // Вестник Русского Западно-Европейского Патриаршего Экзархата. – 1972. – №80.
13. Ocariz Fernando. Identita del primato e forme storiche del suo esercizio // Il primato del successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione per la Dottrina della Fede. Testo e commenti. Libreria editrice Vaticana, 2002. – С.112–126.
14. Господь Иисус. Декларация Dominus Iesus о единственности и спасительной вселенскости Иисуса Христа и Церкви. Издательство св. Петра. – СПб., 2001.
15. Afanassieff Nicolas. The Church which presides in love // J. Meyendorff (red.), The Primacy of Peter: Essays in Ecclesiology and the Early Church. – New York, 1992. – P.91–143.
16. Иоанн–Павел II. Ecclesia de Eucharistia vivit. Церковь живет Евхаристией // Roma locuta. Документы Апостольского Престола. Приложение к газете «Свет Евангелия», №7 (16), 13 июля 2003 г.
17. Shmemann Alexander. The idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology, VIII // John Meyendorff, ed. The Primacy of Peter: Essays in Ecclesiology and the Early Church. – New York, 1992. – P.145–171.
18. Киприан. О единстве Церкви // Киприан Карфагенский. Творения. «Библиотека Отцов и Учителей Церкви». Т. VI. – М., 1999. – С.232–251; S. Cyprianus. De unitate ecclesiae // PL 4, 493–520.
19. Афанасьев Николай. Церковь Духа Святого. – Paris: IMKA–PRESS, 1971.
20. Киприан. Письмо 54 к Флорентию Пупиану о поносителях // Киприан Карфагенский. Творения. «Библиотека Отцов и Учителей Церкви». Т. VI. – М., 1999. – С.590–596; S. Cyprianus. Epistola LXIX ad Florentium Pupianum, de obrectatoribus, VIII // PL 4, 400–407.
21. II Ватиканский Собор, Догматическая Конституция о Церкви Lumen Gentium [«Свет народов»] (21 ноября 1964) // Документы II Ватиканского Собора. – Москва, Паолине, 1998. – С.63–130.
22. Ігнатій Антіохійський. Послання до Філадельфійців // Ранні Отці Церкви. Антологія. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – С.132–135.
23. Augustinus. Sermo CCCXL // PL 38, 1482–1484.
24. Ипполит Римский. Апостольское Предание. О епископах // Отцы и Учители Церкви III века. Антология. Том II. Сост. И. Алфеев. – М., 1996. – С.243–260.
25. Афанасьев Николай. Una Sancta. Иоанну XXIII, Папе Любви // http://www.odinblago.ru/kanonika/una_sankta/ (2016–02–09).
26. Киприан. Письмо 56 к клиру и народу испанскому о Василиде и Марциале // Киприан Карфагенский. Творения. «Библиотека Отцов и Учителей Церкви». Т. VI. – М., 1999. – С.600–607; S. Cyprianus. Epistola LVI ad clerum et plebes in Hispania // PL 3, 1021–1035.
27. Правила святых Апостолов // Правила Православной Церкви с толкованиями Никодима, епископа Далматинско-Истрийского. – Т. I. – М., 1994 (Репринт издания СПб., 1911). – С.45–172.
28. Мелиа Илия. Пентархия и примат // Первенство Римского епископа в общении Церквей. – С.76–103.
29. Иеремия, архиепископ Вроцлавский и Щетинский. Структура Церкви: Вселенская Церковь – поместная Церковь – епархия – приход, 1 // Православное учение о Церкви. Материалы международной богословской конференции, 17–20. XI.2003. Церковный вестник №23 (274). – 2003.
30. Правила Святого Первого Вселенского Никейского Собора // Правила Православной Церкви с толкованиями Никодима, епископа Далматинско-Истрийского. – Т. I. – М., 1994 (Репринт издания СПб., 1911). – С.173–236.
31. Правила Святого Поместного Собора Антиохийского // Правила Православной Церкви с толкованиями Никодима, епископа Далматинско-Истрийского. – Т. II. – М., 1994 (Репринт издания СПб., 1912). – С.50–80.
32. Правила Святого Поместного Собора Карфагенского // Правила Православной Церкви с толкованиями Никодима, епископа Далматинско-Истрийского. – Т. II. – М., 1994 (Репринт издания СПб., 1912). – С.144–275.

References

1. Tainstvo svjashhenstva v strukture tainstv Cerkvi (V chastnosti, vazhnost' apostol'skoj preemstvennosti dlja osvjaschenija i edinjenja naroda Bozh'ego). Novyj Valaam, 1988 g. // Bari, 1987, Valamo, 1988, Balaman, 1993. Commission mixte catholique-orthodoxe pour le dialogue theologique. / Bari, 1987 g., Novyj Valaam, 1988 g., Balaman, 1993 g. Mezhdunarodnaja smeshannaja bogoslovskaja komissija. Unite 2 Edinstvo – Editions du Livre ouvert, 1995. – С.80–137.
2. Vyvody smeshannogo Komiteta // Pervenstvo Rimskogo episkopa v obshhenii Cerkvej. Smeshannyj pravoslavno-katolicheskij komitet Francii. – М., 1998. – С.112–122.
3. Даниил, митрополит Молдавский и Буковинский. Единство Церкви: его природа и цель // Православное учение о Церкви. Материалы международной богословской конференции, 17–20. XI.2003. Церковный вестник №23 (274). – 2003.
4. Marle Rene, svjashh. Cerkov' kak obshhenie // Svjashh. F. Jeve. Teksty o Cerkvi. – М.: Kolledzh katolicheskoy teologii im. sv. Fomy Akvinskogo, 1994. – С.18–23.5. La Documentation catholique 1909 (5.01.1986) 17–46.
6. Ігнатій Антіохійський. Послання до Смирнян // Ранні Отці Церкви. Антологія. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – С.135–140.
7. Ігнатій Антіохійський. Послання до Магnezійців // Ранні Отці Церкви. Антологія. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – С.119–123.
8. Kiprian. O molitve Gospodnej // Kiprian Karfagenskij. Tvorenija. «Biblioteka Otcov i Uchitelej Cerkvi». Т. VI. – М., 1999. – С.252–273; S. Cyprianus. Liber de Oratione Dominica, XXIII // PL 4, 519–544.
9. Tajna Cerkvi i Evharistii v svete tajny Svjatoj Troicy. – Mjunhen, 1982 // Pravoslavie i Katolichestvo. Ot konfrontacii k dialogu. – М., 2000. – С.265–277.
10. Pis'mo Kongregacii po voprosam veruchenija Episkopam Katolicheskoy Cerkvi o nekotoryh aspektah predstavlenija o Cerkvi kak ob obshhenii // Jeve F., svjashh. Teksty o Cerkvi. – М.: Kolledzh katolicheskoy teologii im. sv. Fomy Akvinskogo, 1994. – С.11–18.
11. Mejendorf Ioann. Chto takoe Vselenskij Sobor? // Vestnik RHD №121. 11, 1977.
12. Афанасьев Николай. Кафолическая Церковь // Вестник Русского Западно-Европейского Патриаршего Экзархата. – 1972. – №80.
13. Ocariz Fernando. Identita del primato e forme storiche del suo esercizio // Il primato del successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione per la Dottrina della Fede. Testo e commenti. Libreria editrice Vaticana, 2002. – С.112–126.
14. Gospod' Iisus. Deklaracija Dominus Iesus o edinstvennosti i spasitel'noj vselenskosti Iisusa Hrista i Cerkvi. Izdatel'stvo sv. Petra. – SPb., 2001.
15. Afanassieff Nicolas. The Church which presides in love // J. Meyendorff (red.), The Primacy of Peter: Essays in Ecclesiology and the Early Church. – New York, 1992. – P.91–143.

16. Ioann–Pavel II. Ecclesia de Eucharistia vivit. Cerkov' zhivet Evharistiej // Roma locuta. Dokumenty Apostol'skogo Prestola. Prilozenie k gazete «Svet Evangelija», №7 (16), 13 ijulja 2003 g.

17. Shmemann Alexander. The idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology, VIII // John Meyendorff, ed. The Primacy of Peter: Essays in Ecclesiology and the Early Church. – New York, 1992. – P.145–171.

18. Kiprian. O edinstve Cerkvi // Kiprian Karfagenskij. Tvorenija. «Biblioteka Otcov i Uchitelej Cerkvi». T. VI. – M., 1999. – S.232–251; S. Cyprianus. De unitate ecclesiae // PL 4, 493–520.

19. Afanas'ev Nikolaj. Cerkov' Duha Svjatogo. – Paris: IMKA–PRESS, 1971.

20. Kiprian. Pis'mo 54 k Florenciju Pupianu o ponositeljah // Kiprian Karfagenskij. Tvorenija. «Biblioteka Otcov i Uchitelej Cerkvi». T. VI. – M., 1999. – S.590–596; S. Cyprianus. Epistola LXIX ad Florentium Pupianum, de obtrectatoribus, VIII // PL 4, 400–407.

21. II Vatikanskij Sobor, Dogmaticeskaja Konstitucija o Cerkvi Lumen Gentium [«Svet narodov»] (21 nojabrja 1964) // Dokumenty II Vatikanskogo Sobora. – Moskva, Paoline, 1998. – S.63–130.

22. Ignatij Antiohijs'kij. Poslannja do Filadel'fijciv // Ranni Otcy Cerkvy. Antologija. – L'viv: Vydavnyctvo Ukraïns'kogo katolyč'kogo universytetu, 2015. – S.132–135.

23. Augustinus. Sermo CCCXL // PL 38, 1482–1484.

24. Ippolit Rimskij. Apostol'skoe Predanie. O episkopah // Otcy i Uchiteli Cerkvi III veka. Antologija. Tom II. Sost. I. Alfeev. – M., 1996. – S.243–260.

25. Afanas'ev Nikolaj. Una Sancta. Ioannu XXIII, Pape Ljubvi // http://www.odinblago.ru/kanonika/una_sankta/ (2016–02–09).

26. Kiprian. Pis'mo 56 k kliru i narodu ispanskomu o Vasilide i Marciale // Kiprian Karfagenskij. Tvorenija. «Biblioteka Otcov i Uchitelej Cerkvi». T. VI. – M., 1999. – S.600–607; S. Cyprianus. Epistola LVI ad clerum et plebes in Hispania // PL 3, 1021–1035.

27. Pravila svjatyh Apostolov // Pravila Pravoslavnoj Cerkvi s tolkovanijami Nikodima, episkopa Dalmatinsko–Istrijskogo. – T. I. – M., 1994 (Reprint izdanija SPb., 1911). – S.45–172.

28. Melia Ilija. Pentarhija i primat // Pervenstvo Rimskogo episkopa v obshhenii Cerkvej. – S.76–103.

29. Ieremija, arhiiepiskop Vroclavskij i Shhetinskij. Struktura Cerkvi: Vselenskaja Cerkov' – pomestnaja Cerkov' – eparhija – prihod, 1 // Pravoslavnoe učenje o Cerkvi. Materialy mezhdunarodnoj bogoslovskoj konferencii, 17–20.XI.2003. Cerkovnyj vestnik №23 (274). – 2003.

30. Pravila Svjatogo Pervogo Vselenskogo Nikejskogo Sobora // Pravila Pravoslavnoj Cerkvi s tolkovanijami Nikodima, episkopa Dalmatinsko–Istrijskogo. – T. I. – M., 1994 (Reprint izdanija SPb., 1911). – S.173–236.

31. Pravila Svjatogo Pomestnogo Sobora Antiohijskogo // Pravila Pravoslavnoj Cerkvi s tolkovanijami Nikodima, episkopa Dalmatinsko–Istrijskogo. – T. II. – M., 1994 (Reprint izdanija SPb., 1912). – S.50–80.

32. Pravila Svjatogo Pomestnogo Sobora Karfagenskogo // Pravila Pravoslavnoj Cerkvi s tolkovanijami Nikodima, episkopa Dalmatinsko–Istrijskogo. – T. II. – M., 1994 (Reprint izdanija SPb., 1912). – S.144–275.

Andreev A. V., master of religious studies, applicant, Graduate School of Ukrainian Catholic University (Ukraine, Lviv), aav.proprius@gmail.com

An approach to the problem of the Church supremacy from the standpoint of the ecclesiology of communion

The objective of the given article is to present the methodology for determining of the church supremacy based on the ecclesiology of communion, adopted by the Orthodox–Catholic theological dialogue. The article focuses on the ecclesiological aspects, based on which such concepts as: understanding of the Church as a Eucharistic assembly that becomes the Body of Christ, the role of the episcopate and inseparable from the episcopal ministry notion of supremacy that is associated with Anticipation at the Eucharist is being developed. These concepts are compared with the canon norms of the ancient Church. It is concluded that the supremacy in the Church, both on the local and universal levels, implies the equality of bishops, the primacy of one of them and the unity between them.

Keywords: universal ecclesiology, ecclesiology of communion, Eucharistic ecclesiology, Trinitarian ecclesiology, cathedra Petri, episcopate, primacy.

* * *

УДК 2(42+65):(171+177)

Буряк Н. Б.,

викладач, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Україна, Київ), Spline_www@bigmir.net

Еріх Фромм про насильство у релігіях світу

Широко розглядається насильство у релігіях світу та відношення до них Еріха Фромма. Вперше було зроблено порівняльний аналіз насильства у різних релігіях світу та утопічності гуманістичних ідеалів. Фромм приділяє питанню гуманізму досить велику кількість часу тому, що вірить у світлий образ «цивільної людини», що досягла найвищого рівня самореалізації, а не покори. Порівнюються самопожертва як особливий вид релігійного мазохізму у християнстві та тоталітарний садизм двадцятого сторіччя. Еріх Фромм наголошує, що симбіоз садизму та мазохізму – невід'ємна частина будь якої релігії. Вперше проаналізовано інтерв'ю німецького пастора, письменника, богослова і психотерапевта Германа Гартфілда, що підтримує релігійний гуманізм Еріха Фромма. Також вперше порівнюються погляди на аморальність суспільства Еріха Фромма та арабо–американського психолога Вафї Султана на прикладі радикального Ісламу.

Ключові слова: насильство, гуманізм, релігія, покора.

Аналіз сутності насильства не обходив увагою у своїх працях жоден відомий мислитель минулого. Вже в античному світі існувало уявлення про «золотий вік», в основі якого лежить народне прагнення до вільного й безпечного життя в якому немає насильства. Ці уявлення найбільш виразно викладені в працях Гесіода, Ямбула та інших філософів. Необхідно зазначити, що уявлення про «золотий вік» є не тільки в античних народів, а й у народів Стародавніх Єгипту, Індії, Китаю. Так у давньокитайському трактаті «Дао де цзин» (кінець VI – початок V ст. до н.е.) від правителя потрібна відмова від насильства над людьми, втручання в їх життя. Проблема можливості подолання насильства й побудови світу без нього зумовлює необхідність розуміння, що таке насильство. Єдиного тлумачення цього поняття в науковій сфері поки що немає. На побутовому рівні насильство зв'язують із фізичним насильством. У роботах філософів, політиків, суспільних діячів категорія «насильство» отримує різноманітне, часом суперечливе наповнення. У цьому немає нічого дивного, оскільки життя людини багатогранне і йому доводиться вступати в численні зв'язки з іншими людьми і соціальними інститутами. У ході цих відносин за своєю волею або під тиском ззовні людина змушує обмежувати свою свободу дій. Поняття «насильство» зазвичай ототожнюється із застосуванням фізичної сили для заподіяння шкоди людям або власності [1, с. 27].

Насильство можливо побачити вже у прагненні людини або якоїсь соціальної групи нав'язати свою думку, свій спосіб життя іншим членам суспільства. Ряд дослідників вважають гнів та лайку як прагнення що–небудь змінити формами насильства. Інші переконані, що насильство пов'язане з прямим фізичним і матеріальним збитком і виявляється в таких формах, як убивство і грабж. Поряд з ними існує насильство яке пронизує психологічну й інтелектуальну сфери і виявляється непомітно у вигляді спотворень інформації, нав'язування власних переконань опоненту. Польський дослідник А. Гжегорчик вважає насильством «... примушення людей до прийняття певних умов або до якоїсь поведінки за допомогою (найчастіше уявного) руйнування їх біологічного або психічного життя чи то за допомогою загрози такого руйнування» [3]. З погляду структурно–системного підходу насильство в широкому сенсі можна